

HORDALAND, SOGN OG FJORDANE STATSADVOKATEMBETER

Justis- og beredskapsdepartementet
Postboks 8005 Dep
0030 OSLO

Deres referanse:

23/259

Vår referanse:

23/111 - 2 / JIR001

Dato:

13.04.2023

Høringsuttalelse til NOU 2022: 21 fra statsadvokatene i Hordaland, Sogn og Fjordane, Rogaland, Møre og Romsdal

1. Innledning

Det vises til Justis- og beredskapsdepartementets høringsbrev 13. januar 2023 med frist for uttalelse 13. april. Herved leveres felles uttalelse fra Hordaland, Sogn og Fjordane statsadvokatembeter, Rogaland statsadvokatembeter og Møre og Romsdal statsadvokatembeter.

De tre statsadvokatembetene støtter samstemt de fleste av straffelovrådets forslag til lovendringer. Det gjelder blant annet restruktureringen av straffelovens kapittel 26 enklere alvors- og strafferammegradering for de mest alvorlige overgrepene, opphevelse av minstestraffer og åpning for visse justeringer av det etablerte straffenivået i rettspraksis.

Alle embetene er enige i at handlinger som faller mellom dagens bestemmelser om voldtekt og seksuell handling uten samtykke bør straffes strengere, men er uenige om hvordan det bør gjøres. Hordaland, Sogn og Fjordane statsadvokatembeter og Rogaland statsadvokatembeter er enig i at det bør innføres et straffebud om seksuell omgang uten samtykke. Møre og Romsdal statsadvokatembeter støtter ikke et slikt straffebud og mener at det er tilstrekkelig å øke strafferammen for seksuell handling uten samtykke.

Vi mener at en eventuell senkning av den seksuelle lavalder bør kombineres med et sterkere vern mot seksuell utnyttelse av barn over 15 år.

Alle embetene er enige om at forbudet mot kjøp av seksuelle tjenester og seksuell omgang mellom søsken bør videreføres.

Videre bør strafferammen for befatning med overgrepsmateriale økes vesentlig.

2. § 292 - Seksuelt krenkende berøring

Vi støtter forslaget om å erstatte begrepet "seksuell handling" med "seksuelt krenkende berøring" og å doble strafferammen.

3. § 293 – Seksuell utnyttelse

Vi er enige i at vernet mot seksuell utnyttelse bør justeres og utvides som foreslått i ny § 293, særlig gjelder det et sterkere vern mot utnyttelse på grunn av ruspåvirkning i bokstav c). Vi forutsetter at selv om ordlyden kan gi inntrykk av det, er det ikke ment noen realitetsendringer og begrensninger av straffansvaret innenfor bokstav a) og b).

Videre støtter vi at det objektive vilkåret "utnytte" normalt er til hinder for at straffebudet anvendes der alle involverte er vesentlig svekket av ruspåvirkning og det ikke er andre omstendigheter som tilsier at det er en skjevhet i maktforholdet, jf. NOU'ens pkt. 26.5.6 og side 263. Vi vil imidlertid bemerke at det kan være problematisk at utnyttaren kan påvirke straffebudets anvendelsesområde gjennom egen beruselse.

4. § 294 – Seksuell omgang med den som ikke vil det og som gir uttrykk for dette

4.1. Hordaland, Sogn og Fjordane statsadvokatembeter og Rogaland statsadvokatembeter

Disse embetene støtter forslaget om en ny bestemmelse som rammer seksuell omgang uten samtykke, modellen for kriminaliseringen og de føringer som er gitt for hva som kan anses som klart nok uttrykt motvilje fra fornærmede, jf. bl.a. pkt. 27.5.5 og 27.6.2

Seksuell omgang uten samtykke er indirekte kriminalisert i nyere tids rettspraksis i form av domfellelse for seksuell handling uten samtykke. Det til tross for at straffeloven i utgangspunktet bygger på det system at voksne mennesker som ikke vil ha seksuell omgang andre involverer dem i, setter seg til motverge på en slik måte at gjerningspersonen må bruke vold eller truende atferd. Eventuelt at offeret er ute av stand til å motsette seg handlingen.

Det foreslåtte straffebudets vilkår medfører krevende bevistema for politiet å etterforske og påtalemyndigheten å iretteføre. Om og hvordan fornærmede ga uttrykk for at hen ikke ville ha seksuell omgang, vil i de aller fleste saker måtte avgjøres i fravær av spor og tekniske bevis, på grunnlag av forklaringer og troverdighetsvurderinger. Det samme gjelder om gjerningspersonen oppfattet og forsto den uttrykte motvilje. Disse bevistemaene er imidlertid ikke vesensforskjellig fra det som er situasjonen i mange voldtektssaker i dag. Det er vanlig at den anvendte vold er liten og ikke har satt spor. Tvangsmiddelet truende atferd setter i utgangspunktet ingen spor, og det samme gjelder om fornærmede var ute av stand til å motsette seg overgrepet. At samtykke-straffebudet byr på krevende bevistema er således ikke noe nytt. Under enhver omstendighet ikke dette et avgjørende argument mot kriminalisering.

Vi antar at innføringen av et slikt straffebud vil føre til flere anmeldelser sammenlignet med i dag. Det vil legge beslag på mer av politiets begrensende etterforskningskapasitet. Gitt disse sakenes karakter og typiske bevisbilde, antar vi også at en stor andel av dem vil bli henlagt på grunn av bevisvil om fornærmedes uttrykte motvilje eller mistenktes forsett. Trolig vil andelen henlagte saker stige i forhold til det som gjelder for voldtekter i dag. På den andre siden antar vi at det vil bli flere domfellelser enn etter dagens regelverk. Samtidig vil det være en fare for at det som reelt er voldtekter ved vold, truende atferd eller bevisstløshet, henføres under det mildere alternativet seksuell omgang uten samtykke. Disse omstendighetene er etter vår mening ikke avgjørende argument mot straffelovrådets forslag, men noe lovgiver må være innforstått med og akseptere som konsekvenser av lovendringen.

Vi anerkjenner straffelovrådets argumenter for å forlate begrepet "voldtekt", men mener at seksuell omgang uten samtykke bør reguleres i et eget straffebud. Selv om det kan være en glidende overgang i alvor og staffverdighet mellom seksuell omgang uten samtykke og det som i dag anses som voldtekt, mener vi at det i utgangspunktet er en klar forskjell. Dersom samtykke-straffebudet tas inn i samme bestemmelse med samme strafferamme, antar vi at det også vil bli stor forskjell i straffutmålingen etter de ulike alternativene i bokstav a) til d). Vi mener at straffen for seksuell omgang uten samtykke bør være kvalifisert lavere enn dagens normalstraff for voldtekt, som vi legger til grunn at i all hovedsak skal videreføres, jf. nedenfor. Vi mener derfor at et straffebud med en strafferamme på 6 år vil være tilstrekkelig og mer treffende. Seksuell omgang uten samtykke har etter vår mening mer til felles med den seksuelle utnyttelse som forslagets § 293 rammer, enn det som i dag rammes som voldtekt.

Lovgiver bør benytte anledningen til å gi føringer om straffutmålingen i saker om seksuell omgang uten samtykke.

4.2. Møre og Romsdal statsadvokatembeter

Vi støtter ikke forslaget om ny bestemmelse som rammer seksuell omgang uten samtykke.

Det vises til straffelovrådets egne betraktninger rundt bestemmelsen, der det blant annet sies at ønsket om ikke å involvere seg seksuelt må komme til uttrykk på en måte som gitt omstendighetene i situasjonen er mulig å forstå for den andre.

Det påpekes meget korrekt at det må henses til kontekst, derunder opptakten til det seksuelle, årsaker til eventuell passivitet samt endelig at man ikke bør straffe i situasjoner der én er ambivalent og den andre er den mer aktive. Rådet omtaler også det som beskrives som blandede signaler. Med dette beskrives omstendigheter som slett ikke er uvanlige i alminnelig seksuell omgang mellom personer, men som samtidig gjør at man med strafferettens beviskrav vanskelig kan nå frem med konstatering av straffansvar der det fra en part etterpå påberopes at den seksuelle omgangen ikke var ønsket.

Ved avgjørelse av tiltalespørsmålet er temaet hvorvidt det foreligger en alternativ forklaring – et alternativt hendelsesforløp – som man på saklig grunnlag ikke kan se bort fra. Med det tema som foreligger til vurdering, og ikke minst hensett til de subjektive vilkår for straff, vil disse sakene så å si i sin alminnelighet bli henlagt. Straffebudet blir en programerklæring uten

realitetsinnhold. I et samfunnsperspektiv bør slike handlinger behandles og bekjempes som sosialt sterkt uakseptabel adferd gjennom holdninger og sosial innsats i ungdomsmiljøer, overfor foreldre og i skolene mm.

Det kan nok reises spørsmål om hvorvidt det foreligger en delvis kriminalisering ved at man i noen voldtektssaker i stedet har domfelt for seksuell handling uten samtykke. Dette er vel allikevel bare et uttrykk for at retten må vurdere slik overtredelse som relevant alternativt straffebud i den konkrete bevissituasjonen.

Sammenligningen med seksuell handling uten samtykke halter ellers litt når man uttaler at det ikke er sammenheng i at en slik mindre alvorlig krenkelse er straffbar. Ved seksuell handling er det tale om konkret berøring av den andre, slik at handlingen står frem som mer entydig innenfor eller utenfor et samtykke. De forhold som leder frem til, som ender med seksuell omgang, er av mer kompleks karakter, noe rådet også påpeker. Derfor er det ingen pussighet at loven rammer handling uten samtykke, men ikke omgang.

Dersom man innfører et slikt straffebud er vi enig med våre kolleger i at det bør reguleres i en egen bestemmelse, jf. uttalelsen foran.

5. § 296 – Grovt uaktsom seksuell omgang uten samtykke

Alle embetene er enige i at det er behov for å videreføre et straffebud om grovt uaktsom voldtekt. Grovt uaktsomme overgrep kan være meget alvorlige og klanderverdige. Vi stiller imidlertid spørsmål ved om uaktsomhetsansvar etter foreslåtte § 296 jf. § 294 bokstav b) kan bli for vidtrekkende. Det kan særlig komme på spissen i saker som grenser mot § 293 bokstav c), hvor det i forarbeidene er uttalt at utnyttelsesvilkåret normalt ikke vil være oppfylt der alle involverte er vesentlig svekket på grunn av rus, og det ikke er noen andre omstendigheter som tilsier at det er en skjevhet i maktforholdet.

6. §§ 297 flg. – Barns vern mot seksuelle overgrep

De tre statsadvokatembetene støtter forslaget om å styrke straffelovens vern av barn mellom 14 og 15 år mot seksuelle overgrep.

Uavhengig av om den seksuelle lavalder senkes eller ikke, mener vi at det ikke er grunn til å videreføre dagens ordning hvor overgrep mot barn under lavalderen er regulert i ulike bestemmelser. En slik ordning er heller ikke konsekvent gjennomført i gjeldende lovverk, ettersom barnets alder tillegges stor betydning etter bestemmelsen om voldtekt av barn under 14 år.

Vi er enige i at det er gode argumenter for å senke den seksuelle lavalder. I NOU'en er forslaget særlig begrunnet med at barn som nærmer seg 16 år bør gis større rom for å utforske egen seksualitet i samhandling med jevnaldrende. Det er også vist til at strafferettslig lavalder er 15 år, og at seksuelle lavalder i de fleste land i Norden er 14 eller 15 år.

Slik vi ser det er det usikkert om seksuell selvbestemmelse til utforsking med jevnaldrende er tilstrekkelig til å begrunne den foreslåtte lovendringen. For det første legger gjeldende regelverk til rette for det, om enn med en litt annen lovgivningsteknikk. I dag medfører straffbortfallsregelen i straffeloven § 308 at seksuell utforsking kan skje uten reell straffetrussel, såfremt de involverte er jevnbyrdige i alder og utvikling. Rettspraksis viser at barn på 13 år kan ha seksuell omgang med personer som er mer enn tre år eldre uten at vedkommende risikerer straff. For barn på 15 år kan aldersforskjellen være over 4 år.

Dette viser at de faktiske konsekvensene av straffelovrådets forslag er at voksne på 20 år eller eldre, aktivt kan søke og ha seksuell omgang med barn på 15 år.

Dersom den seksuelle lavalder senkes til 15 år mener vi at det vernet som den foreslåtte § 307 gir barn mellom 15 og 18 år mot seksuell utnyttelse bør styrkes. Vi mener at den foreslåtte § 307 stiller for strenge krav til utnyttingen av barnet. Lovforslaget fremstår heller ikke godt nok avstemt mot forslaget til § 293 om alminnelig vern mot seksuell utnyttelse. Det bør inntas i § 307 at aldersforskjell er en omstendighet som skal vurderes.

Vi støtter at vilkåret "sårbar livssituasjon" i gjeldende § 295 første ledd bokstav c) erstattes med "situasjon" i § 307 og straffelovrådets begrunnelse for det.

Vi tiltrer at kvalifisert seksuell handling tas ut som handlingsalternativ i bestemmelsen om seksuell omgang med barn, dersom det igjen innføres 6 års strafferamme for grov seksuell handling/berøring i § 299.

7. §§ 294-295 og §§ 300-301 – Strafferamme, minstestraft og straffenivå

Vi støtter forslaget om å endre graderingen av alvor og strafferamme i bestemmelsene om de mest alvorlige seksuelle overgrep mot barn og voksne. Den foreslåtte strafferammen på 10 år for seksuell omgang uten samtykke (dagens voldtektsalternativ) og seksuell omgang med barn finner vi tilstrekkelig. Det samme gjelder 15 års strafferamme for grove overtredelser, og 21 års strafferamme dersom handlingen har til følge betydelig skade eller død. Som det fremgår over mener vi at seksuell omgang uten samtykke bør ha en strafferamme på 6 år og at forarbeidene bør gi klare føringer om straffenivå og relevante utmålingsmomenter.

Vi er også enige i at gjeldende minstestraffer bør oppheves, på den forutsetning at det straffenivå som er etablert i rettspraksis på bakgrunn av vedtakelsen av ny straffelov og lovvedtak 25. juni 2010 i all hovedsak videreføres. For noen helt få typetilfeller antar vi at det ligger til rette for noe større justeringer av det etablerte nivået i rettspraksis. Det bør fremgå klart av forarbeidene at domstolene skal videreføre en praksis som er forenlig med forarbeidene til gjeldende straffelov, lovvedtak 25. juni 2010 og nyere rettspraksis.

8. § 304 – Overgrepsmateriale

Vi mener det er et klart behov for å øke strafferammen for befatning med overgrepsmateriale. Dette er saker som kan ha et meget stort omfang og alvor. Rettspraksis de senere år viser at

strafferammen på 3 år er brukt i sin helhet, se bl.a. HR-2019-2048 avsnitt 36-44. Strafferammen i Norge er også lav sammenlignet med mange andre land¹:

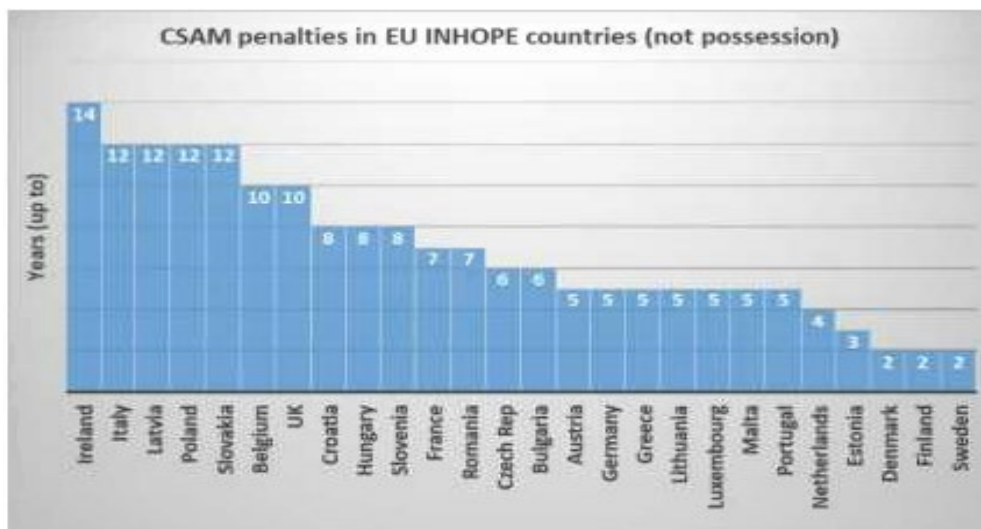

Fig. 2 CSAM penalties in EU-country members of INHOPE

Strafferammen bør etter vår mening økes til minst 6 år.

Et annet spørsmål som straffelovrådet etter det vi kan se ikke omtaler, er om ulike typer befatning med overgrepsmateriale som rammes av straffebudet er ett eller flere straffbare forhold. Det har blant annet betydning for strafferammen, jf. straffeloven § 79 bokstav a). Dersom strafferammen økes til 6 år eller mer er ikke det praktiske behovet for en avklaring så stort. Dersom strafferammen ikke endres vil det være av store betydning om det fra lovgiver presiseres at ulike forøvelsesmåter er ulike straffbare forhold. For eksempel at handlingsalternativene i bokstav a) til c) utgjør selvstendige forhold. Eventuelt at i alle fall det som omfattes av bokstav b) er et annet forhold enn bokstav a) og c).

9. Kjøp av seksuelle tjenester

Straffelovrådet foreslår å avkriminalisere kjøp av seksuelle tjenester, begrunnet i den seksuelle selvbestemmelsesretten. Alle de tre embetene mener dette er et vanskelig spørsmål, og har etter grundige overveielser kommet til at de ikke støtter forslaget.

Vi er riktignok ydmyke overfor innspillene fra de av personer i prostitusjon som selv eller gjennom interessegrupper støtter en avkriminalisering, særlig begrunnet i hensynet til egen

¹ Tabell fra INHOPE, et ledende globalt nettverket for bekjempelse av fremstillinger av seksuelle overgrep mot barn (CSAM). Nettverket består av 50 "hotlines" i 46 land (per november 2022) som gir anledning til anonym rapportering av ulovlig innhold på nettet. <https://www.inhope.org/EN/our-story>

trygghet. Vi anerkjenner også at noen prostituerte av fri vilje utøver seksuell selvbestemmelsesrett og næringsvirksomhet på én og samme tid.

Vårt inntrykk, blant annet på grunnlag av vår straffesaksbehandling, er imidlertid at det store flertall av prostituerte selger seksuelle tjenester av helt andre grunner enn frivillighet og utøvelse av seksuell selvbestemmelse. Som straffelovrådet skriver eksisterer markedet for salg av seksuelle tjenester på grunn av global og nasjonal ulikhet. Det store flertall av salg av seksuelle tjenester skjer i en slik kontekst, den som selger har ikke andre alternativ og utsetter seg for betydelig fare for senskader på kort eller lengre sikt. Det er også et faktum at prostitusjon ofte er godt organisert og profittmotivert av bakmenn som utnytter mennesker i en sårbar situasjon. Om blikket løftes til salg av seksuelle tjenester som fenomen nasjonalt og globalt, er vi helt uenige i straffelovrådets uttalelse om at "*Prostitusjon er et svært mangfoldig samfunnsfenomen, der maktrelasjoner og livsbetingelser varierer mye*", se pkt. 35.3.3. Det er ikke treffende å betegne kjøp og salg av sex som handel mellom to likeverdige parter. Elementer av tvang, trusler, vold, fattigdom og ufrihet er for ofte for dominerende.

Fra vår behandling av flere saker om menneskehandel og hallikvirksomhet er erfaringen at kjøpere er i dårlig stand og posisjon til å vurdere om den som selger seksuelle tjenester blir utnyttet av bakmenn. Også alder kan være vanskelig å vurdere. Vi har behandlet saker hvor barn på 17 år har solgt seksuelle tjenester over tid til et stort antall menn, som trolig har vært, eller i alle fall vil hevde, at de trodde vedkommende var myndig.

Da forbudet mot sexkjøp ble evaluert for noen år siden var konklusjonen at loven hadde virket etter hensikten, og at den hadde bidratt til å skape holdninger mot kjøp av sex, særlig blant unge menn. At etterspørselen etter prostituerte går ned bidrar til å redusere hvor mange som utnyttes i prostitusjon.

Sverige har hatt forbud mot kjøp av seksuelle tjenester siden 1999. Omfanget av gateprostitusjon i Sverige er etter det redusert med 50 %.

På denne bakgrunn mener vi under tvil at fortsatt kriminalisering er begrunnet.

10. Søskenincest

Straffelovrådet anbefaler at søskenincest avkriminaliseres, fordi straffebudet ikke har en klar berettigelse i verneverdige interesser, og vanskelig lar seg forsvare ut fra skadefølgeprinsippet. Alle tre embetene er uenige i straffelovrådets forslag.

Søskenincest skiller seg ikke så mye fra andre former for incest, som fortsatt skal være straffbar, at det kan begrunne straffrihet.

Vår erfaring er at det også ved søskenincest ofte er en sårbarhet hos den ene parten eller et overmaktsforhold som den andre parten misbruker, som gjør handlingen kvalifisert klanderverdig og straffverdig. Den utnyttelsen det er snakk om vil det ofte ikke være mulig å føre bevis for at rammes av straffebudet om seksuell utnyttelse. I de familier hvor det oppstår seksuell tiltrekning mellom søsken, er det etter vår oppfatning et klart behov for at

straffeloven setter forbud mot det og beskytter mot slik pågang der kun den ene parten er aktiv. Under enhver omstendighet er seksuell omgang mellom søsken lite beskyttelsesverdig i seg selv, det kan få uheldige konsekvenser for de involverte og føre til sterkt uønskede graviditeter.

På denne bak grunn mener vi at et forbud er berettiget i beskyttelsesverdige interesser, og at skadefølgeprinsippet tilsier kriminalisering.

Høringsuttalelsen er skrevet av:

May-Britt Erstad	Thale Thomseth	Henriette Kvinnsland	Ingvild Thorn Nordheim
statsadvokat	statsadvokat	statsadvokat	førstestatsadvokat

Jan-Inge Wensell Raanes
statsadvokat

Dokumentet er elektronisk godkjent og har derfor ingen signatur